

KOLONIAAL ONDERWIJS IN NEDERLANDS-INDIË EN SURINAME

Een vergelijkend onderzoek naar koloniaal
onderwijs in Nederlands-Indië en Suriname

Thomas Tielen

thomas.tielen@student.ru.nl
S1043542

Begeleid door dr. Lauren Lauret

Radboud Universiteit Nijmegen

15-06-2020

Inhoud

1. Inleiding	1
1.1 Onderzoeksvraag	6
2. Analyse en resultaten.....	7
2.1 Bronmateriaal	7
2.2 Koloniaal beleid	8
2.3 Bevolkingsgroepen.....	11
2.4 Slavernijverleden.....	14
2.5 Vooruitgang of voortkabbelen?.....	16
2.6 Positie binnen het koninkrijk.....	17
3. Conclusie	20
Literatuur	23
Bronnen	24

1. Inleiding

Onderwijs heeft een centrale rol in de ontwikkeling van de jeugd en staat daarmee aan de basis van de ontwikkeling van de samenleving. Om inzicht te krijgen in hoe bepaalde kenmerken van een samenleving zijn ontstaan is onderzoek naar het onderwijs van belang. In dit historisch onderzoek is de inhoud van geschiedenisboeken voor lager onderwijs in Suriname en Nederlands-Indië in de periode 1920-1940 met elkaar vergeleken. In het bijzonder is daarbij gelet op de weergave van de Nederlandse geschiedenis en de plaats die de koloniën hierin inneemt. Onderzoek naar de geschiedenis van het onderwijs in de koloniale context is relevant omdat dit ons iets kan leren over de achterliggende motieven van kolonisatoren en de uitwerking hiervan op het onderwijs en de koloniale samenleving.

Dit onderzoek richt zich op het lager onderwijs aangezien in beide koloniën de meeste kinderen slechts lager onderwijs genoten.¹ De periode 1920-1940 is gekozen onder andere door de beschikbaarheid van bronmateriaal. Schoolboeken van vóór 1920 zijn minder beschikbaar. Daarnaast is er in de periode 1920 tot 1940 wat betreft onderwijsbeleid een vergelijkbare situatie in de beide koloniën.

In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens ingegaan op de volgende onderzoeksvelden: schoolboekonderzoek en de onderwijsgeschiedenis van Suriname en Nederlands-Indië. Het is noodzakelijk om een beeld te krijgen van wat er al over het onderwerp van dit onderzoek is verschenen en hoe dit onderzoek een bijdrage gaat leveren aan de literatuur.

Volgens historicus en didacticus Wilschut neemt het geschiedenisonderwijs een bijzondere plaats in, omdat de inhoud van dit schoolvak onderhevig is aan de maatschappelijke en politieke context waarin deze tot stand komt.² In de periode waar dit onderzoek zich op richt waren in Nederland het moreel opvoeden van de jeugd tot verantwoordelijke burgers en het kweken van vaderlandsliefde, belangrijke doelen van het geschiedenisonderwijs.³ Naast politieke doelen kan het geschiedenisonderwijs ook een moreel doel dienen. Hieromtrent signaleert historicus Ed Jonker een tweestrijd over de morele taak van het geschiedenisonderwijs. Zo zou het ene kamp stellen dat het geschiedenisonderwijs een morele taak zou moeten dienen, terwijl het andere kamp vindt dat het geschiedenisonderwijs afstandelijk en objectief moet zijn. Aangezien de auteurs van de koloniale geschiedenisboeken mogelijk ook voor de keuzes hebben gestaan die Wilschut en Jonker aansnijden, is het interessant om dit te analyseren en waar mogelijk te verklaren.

Wils en Verschaffel nuanceren het politiek ingegeven beeld van Wilschut en trachten deze focus van het onderzoek naar geschiedenisonderwijs te typeren en te verklaren. Volgens hen is er door de achtergrond van de onderzoekers als historici en didactici een voortdurende focus op politieke

---

¹ P. Slaman, 'Onderwijs in het koninkrijk overzee' in: P. Slaman (red.) *In de regel vrij. 200 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap* (2018) 64-69.

² A.H.J. Wilschut, 'History at the mercy of politicians and ideologies: Germany, England and the Netherlands in the 19th and 20th centuries' *Journal of curriculum studies* 42:5 (2010) 693-723.

³ *Ibidem*.

inmenging in het onderwijs. Hierdoor richten onderzoekers zich op periodes van politieke veranderingen en zoeken vervolgens naar de gevolgen van deze veranderingen in het onderwijs, hoewel hier niet altijd sprake van hoeft te zijn. Er lijkt dus een soort tunnelvisie te zijn ontstaan in het onderzoek, waarin als het ware gericht gezocht wordt naar politieke invloed. Voor dit onderzoek is mede om deze reden gekozen voor een periode van politieke continuïteit in de koloniën.

Grever en Vlies signaleren een soortgelijk kenmerk van het huidige onderzoek naar geschiedenisonderwijs.⁴ Het onderzoek richt zich hoofdzakelijk op verandering en continuïteit in representatie van afzonderlijke onderwerpen. Grever en Vlies formuleren een aantal uitdagingen om de literatuur in het schoolboekonderzoek te verrijken. Zo stellen zij dat er meer focus moet komen op wat er staat in de boeken en de boodschap die hiermee overgedragen wordt en waarom dit zo is.⁵ Om deze boodschap te onderzoeken moeten historici zich richten op het nationaal narratief. Daarnaast raden Grever en Vlies een holistische benadering aan, dat wil zeggen de benadering van het boek als geheel. Dit onderzoek richt zich dan ook op het nationaal narratief door middel van een holistische benadering. Een van de voordelen van een dergelijke benadering is dat het ook aandacht mogelijk maakt voor de ontwikkeling die uit het narratief als geheel spreekt.⁶

Historici die onderzoek hebben gedaan naar het onderwijs in Nederlandse koloniën, hebben dit onderwerp op verschillende manieren aangevlogen en verschillende accenten gelegd. Hierin kunnen grofweg twee groepen onderscheiden worden. Vóór de jaren negentig werd er vooral onderzoek gedaan naar onderwijsbeleid.⁷ Hierin staat de politieke kant van het onderwijsbeleid van de kolonisator centraal. Vanaf de jaren negentig zijn verschillende historici ook meer aandacht gaan besteden aan de praktische kant van het onderwijs.⁸ Dit betekende een verandering in brongebruik, zo werd er meer onderzoek gedaan naar bijvoorbeeld schoolboeken, maar ook interviews met docenten.

Recent lijkt er ook meer aandacht te zijn gekomen voor een geïntegreerde visie op het koloniaal onderwijs. Een voorbeeld hiervan is een bijdrage van de Nederlandse historicus Pieter Slaman aan het

---

⁴ M. Grever, T. Vlies, 'Why national narratives are perpetuated: A literature review on new insights from history textbook research' *London review of education* 15:2 (2017).

⁵ Ibidem 290.

⁶ Ibidem 295.

⁷ I.J. Brugmans, *Geschiedenis van het onderwijs in Nederlandsch-Indië* (Groningen, Batavia 1938).; C. L. M. Penders, *Colonial Education Policy and Practice in Indonesia: 1900-1942* (Brisbane 1968).; J. Lelyveld, '...Waarlijk geen overdaad, doch een dringende eisch...'. *Koloniaal onderwijs en onderwijsbeleid in Nederlands-Indië 1893-1942* (Utrecht 1992).; S. L. Gobardhan-Rambocus, *Onderwijs als sleutel tot maatschappelijke vooruitgang. Een taalenonderwijs geschiedenis van Suriname 1651-1975* (Zutphen 2001).; A. Stipriaan, 'Tussen assimilatie en segregatie: koloniaal onderwijs in Suriname in de 19de en 20ste eeuw' in: P. Boekholt e.a. (red.), *Tweehonderd jaar onderwijs en de zorg van de staat. Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs* (Assen 2002) 221-254.; P. Slaman, 'Onderwijs in het koninkrijk overzee' in: P. Slaman (red.) *In de regel vrij. 200 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap* (2018) 64-69.

⁸ M. T. N. Govaars-Tija, *Hollands onderwijs in een koloniale samenleving. De Chinese ervaring in Indonesië 1900-1942* (Leiden 1999).; A. Suwinyo, *The breach in the dike: regime change and the standardization of public primary teacher training in Indonesia, 1893-1969* (Leiden 2012).; G. van der Kuyp, *Surinaamse geschiedenisboekjes. Obstakels op de weg naar de toekomst* (Uithoorn, 1971).; E. Jagdew, 'Van vernederlandisch naar Surinamisering: Het geschiedenisonderwijs in Suriname' *His/Her Tori* 1:1 (2010) 16-38.

jubileumboek van het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap.⁹ In de intermezzo, *onderwijs in het koninkrijk overzee*, beschrijft hij het onderwijsbeleid in Suriname, Nederlands-Indië en de Caraïben. Slaman stelt dat het koloniaal onderwijsbeleid in de afzonderlijke gebieden sterk gericht was op onderwijs naar Nederlands model, met Europese kennis en Nederlandse cultuur als doel. Hoewel het onderwijsbeleid in de verschillende koloniën veel gelijkenissen kende heeft het zeer verschillend uitgedrukt binnen de context van de afzonderlijke koloniën. Dit onderzoek kan in lijn gezien worden met het werk van Slaman door een geïntegreerde visie op koloniaal onderwijs door middel van comparatief onderzoek. In dit onderzoek wordt echter niet naar onderwijsbeleid gekeken maar naar de inhoud van schoolboeken, wat een vernieuwende vergelijking mogelijk maakt die meer gericht is op de inhoud van de onderwijspraktijk.

Een andere reden voor een geïntegreerde visie op het koloniaal onderwijs komt voort uit de huidige omgang met het koloniaal verleden. Koloniaal historicus Gert Oostindie maakte in zijn oratie bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Caraïbische geschiedenis een interessant punt over de omgang met het slavernijverleden vandaag de dag. Oostindie signaleert een verschil in hoe naar dit verleden wordt gekeken in de Oostelijke en de Westelijke context.

‘In maart 2002 zette de koningin de feestelijke herdenking van de oprichting van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) luister bij. Enkele maanden later was zij aanwezig bij de berouwvolle onthulling van het Nationaal Monument Nederlands Slavernijverleden; slavenhandel was core business van de West-Indische Compagnie (WIC). Trots op de VOC, schaamte over de WIC; onderlinge verbanden werden niet gelegd.’¹⁰

Het laatste punt, waarin Oostindie stelt dat er geen onderlinge verbanden worden gelegd vraagt om onderzoek met een geïntegreerde visie op het koloniaal verleden. In beide koloniale contexten vond er grootschalige slavenhandel plaats. Het is dus ook interessant om te analyseren hoe het slavernijverleden in het koloniale onderwijs aan bod kwam.

De werken die over het onderwijs in de afzonderlijke gebieden zijn geschreven liggen aan de basis van dit onderzoek en kunnen mogelijk al licht werpen op de vergelijking die in dit onderzoek wordt gemaakt. Hieronder volgt een historiografisch overzicht van de onderwijsgeschiedenis van beide koloniën.

De Nederlandse historicus Chris Penders plaatste in 1968 het vroegste werk over de onderwijsgeschiedenis van Nederlands-Indië, geschreven door koloniaal bestuurder en historicus Brugmans, in context.¹¹ Penders zet zich expliciet tegen Brugmans af door te stellen dat er door de

---

⁹ P. Slaman, ‘Onderwijs in het koninkrijk overzee’ in: P. Slaman (red.) *In de regel vrij. 200 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap* (2018) 64-69.

¹⁰ G.J. Oostindie, *Slavernij, canon en trauma* (Leiden 2007) 11.

¹¹ C. L. M. Penders, *Colonial Education Policy and Practice in Indonesia: 1900-1942* (Brisbane 1968); I.J. Brugmans, *Geschiedenis van het onderwijs in Nederlandsch-Indië* (Groningen, Batavia 1938).

positie die Brugmans in het gouvernement had, hij een te rooskleurig beeld gaf van het onderwijs ten tijden van de ethische politiek (1901-1945). Brugmans verzweeg, volgens Penders, politieke motieven voor het uitsluiten van inheemse bevolking in het onderwijs. Penders toont aan dat er bewuste uitsluiting was van inheemse bevolking als docent in het onderwijs uit angst voor politieke emancipatie van de inheemse bevolking en ter bescherming van de positie van witte Europese bevolking in de kolonie. Na Penders schreef Lelyveld in 1992 een proefschrift over het onderwijsbeleid in Nederlands-Indië.¹² Lelyveld onderzocht de maatschappelijke factoren die van invloed waren op het onderwijsbeleid in Nederlands-Indië en kwam tot dezelfde conclusies als Penders.

Vanaf de jaren negentig begon er ook onderzoek door Indonesische historici op gang te komen. De Chinees-Indische historici Govaars-Tjia besteed in haar proefschrift *Hollands onderwijs in een koloniale samenleving* aandacht aan de Chinees-Indische gemeenschap.¹³ Deze gemeenschap vormde een vergeten groep in de Indonesische geschiedenis. Het werk van Govaars-Tjia benadrukt het gesegregeerde karakter van het onderwijs in Nederlands-Indië. In haar werk combineert Govaars-Tjia haar eigen ervaringen op een Hollands-Chinese school met het beschikbare bronmateriaal. Hierdoor is enige subjectiviteit onvermijdelijk. Een ander voorbeeld van een Indonesische historicus die zich op het koloniaal onderwijs heeft gestort is Suwingyo.¹⁴ Door gebruik van Indonesisch bronmateriaal zorgt deze historicus voor een geheel nieuw perspectief in dit onderzoeksveld. De aandacht voor de verschillende bevolkingsgroepen in de beide koloniën zal in dit onderzoek dan ook terugkomen.

Het onderzoek naar de onderwijsgeschiedenis van Suriname is beperkter dan het onderzoek naar Nederlands-Indië. Redacteuren van het tijdschrift *his/her tori* verklaren dit door te stellen Surinaamse historici het lastig vinden continuïteit aan te brengen in de publicatie van bijvoorbeeld wetenschappelijke tijdschriften.¹⁵ Toch zijn er een aantal belangrijke werken verschenen over dit onderwerp. Een vroeg werk over het onderwijs in Suriname is een scriptie van de Nederlandse historicus G. van der Kuyp. Zijn onderzoek richtte zich op destijds recent verschenen geschiedenisboeken. Het onderzoek is geschreven in het kader van onderwijsontwikkeling van Suriname en had in die tijd dus een minder historisch karakter. Een interessante vraag die Van der Kuyp stelde is de volgende: ‘Hoe zien de boekjes de ontwikkeling naar de huidige positie van Suriname in het koninkrijk, en hoe omschrijven zij die?’¹⁶ Deze vraag, die zoekt naar de relatie tussen de kolonisator en de kolonie, is echter nog niet toegepast op Surinaamse geschiedenisboeken die gebruikt werden in de periode 1920-1940. Daarnaast is deze vraag ook toe te passen op Nederlands-Indië in dezelfde periode aangezien het

---

¹² J. Lelyveld, ‘... Waarlijk geen overdaad, doch een dringende eisch...’. *Koloniaal onderwijs en onderwijsbeleid in Nederlands-Indië 1893-1942* (Utrecht 1992).

¹³ M. T. N. Govaars-Tjia, *Hollands onderwijs in een koloniale samenleving. De Chinese ervaring in Indonesië 1900-1942* (Leiden 1999)

¹⁴ A. Suwingyo, *The breach in the dike: regime change and the standardization of public primary teacher training in Indonesia, 1893-1969* (Leiden 2012).

¹⁵ J. Egger, E. Jagdew, H. Neus-van der Putten, ‘Ten geleide’ *His/Her Tori* 1:1 (2010) 1.

¹⁶ G. van der Kuyp, *Surinaamse geschiedenisboekjes. Obstakels op de weg naar de toekomst* (Uithoorn, 1971).

onderwijsbeleid in beide koloniën vergelijkbaar was. De vraag die Van der Kuyp in 1971 stelde lijkt dus zeer geschikt voor dit onderzoek.

Een overzichtswerk over het Surinaams onderwijsbeleid is geschreven door de Nederlandse historicus Alex van Stipriaan.¹⁷ In zijn bijdrage aan het boek *200 jaar onderwijs en de zorg van de staat* stelt Stipriaan dat het koloniaal onderwijs in Suriname gekenmerkt werd door de volgende factoren: opwaartse sociale mobiliteit voor een kleine groep bevoorrechten, het bewaren van de status quo voor de meerderheid van de bevolking en het opleiden van mensen die de koloniale structuren zouden gaan bestrijden. Stipriaan laat dus naast de onderwijsontwikkelingen ook de implicaties hiervan op de Surinaamse maatschappij zien.

De Surinaamse historica, onderwijs- en taaldeskundige Gobardhan-Rambocus publiceerde in 2001 een belangrijk werk over de onderwijsontwikkeling in Suriname in de periode 1651-1975.¹⁸ Dit werk geldt als een van de belangrijkste op het gebied van de onderwijsgeschiedenis in Suriname. In elk hoofdstuk besteed Gobardhan-Rambocus ook aandacht aan schoolboeken die gebruikt werden, maar deze passages blijven over het algemeen vrij summier. De historica stelt dan ook dat ‘het onderwerp leerboeken een aparte studie waard is.’¹⁹

Aan deze oproep is gehoor gegeven door de Surinaamse historicus Eric Jagdew. Hij schreef in 2010 een artikel over de ontwikkeling van het onderwijs in Suriname, mede op basis van de gebruikte geschiedenisboeken.²⁰ Jagdew typeert de inhoud van de Surinaamse geschiedenisboeken in de koloniale periode als volgt: ‘Al deze schoolboeken zijn vanuit een koloniale visie geschreven. Over het algemeen gaat het hier om verhalende geschiedenis, zo niet chronologische opsommingen van belangrijke politieke gebeurtenissen sedert 1492. (...) Hierbij werden vrijwel uitsluitend de bijdragen van het moederland tot opbouw van de plantagesamenleving belicht.’²¹ Het artikel van Jagdew kan gezien worden als een eerste stap richting historisch onderzoek naar de praktische kant van het onderwijs in Suriname en heeft als basis gediend voor een in 2018 geschreven scriptie over het onderwijs in Suriname in de periode 1940-1975.²² Hierin worden de bevindingen van Jagdew betreft het koloniale perspectief in de schoolboeken verder inhoudelijk ondersteund.

Wat zijn nu de belangrijkste overeenkomsten en verschillen in het onderzoek naar de onderwijsgeschiedenis van beide koloniën? Opvallend zijn de gelijkenissen die de visie van Stipriaan

---

¹⁷ A. Stipriaan, ‘Tussen assimilatie en segregatie: koloniaal onderwijs in Suriname in de 19de en 20ste eeuw’ in: P. Boekholt e.a. (red.), *Tweehonderd jaar onderwijs en de zorg van de staat. Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs* (Assen 2002) 221-254.

¹⁸ S. L. Gobardhan-Rambocus, *Onderwijs als sleutel tot maatschappelijke vooruitgang. Een taalenonderwijs geschiedenis van Suriname 1651-1975* (Zutphen 2001).

¹⁹ S. L. Gobardhan-Rambocus, *Onderwijs als sleutel tot maatschappelijke vooruitgang*. (Zutphen 2001). 19

²⁰ E. Jagdew, ‘Van vernederlandsching naar Surinamisering: Het geschiedenisonderwijs in Suriname’ *His/Her Tori* 1:1 (2010) 16-38.

²¹ E. Jagdew, ‘Van vernederlandsching naar Surinamisering: Het geschiedenisonderwijs in Suriname’ *His/Her Tori* 1:1 (2010) 16-38.

²² J.P. van Eijk, *Dankzij of ondanks Nederland?* (Bachelorscriptie Geschiedenis, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2018)

vertoont met de conclusies van Penders over het onderwijsbeleid in Nederlands-Indië. Beide historici beschrijven onderwijssystemen die gericht waren op het bewaren van de koloniale sociale structuren. Daarnaast is er in beide koloniën sprake van bevoorrechte groepen die op basis van afkomst toegang kregen tot beter onderwijs om in de vraag van ambtelijk personeel te voorzien. In Nederlands-Indië waren dit de Indo-Europeanen, in Suriname de lichte creolen. Deze sociale mobiliteit had als doel, de bescherming van de witte bovenlaag, ofwel het in stand houden van de koloniale sociale structuren. Hierin is nog wel een belangrijk onderscheid te maken tussen de koloniën. In Suriname gingen afro-Surinaamse en Europese kinderen naar dezelfde lagere school. In Nederlands-Indië konden alleen kinderen van de inheemse elite naar de Europese lagere scholen.²³ Een ander opvallend verschil is dat het onderwijsbeleid in Suriname meer gericht was op het assimileren van de Europese cultuur, terwijl er in Nederlands-Indië onder invloed van de ethische politiek meer aandacht kwam voor de Indische cultuur in het onderwijs. In grote lijnen was het koloniaal onderwijsbeleid in beiden koloniën echter hoofdzakelijk gericht op Europese kennis en cultuur.²⁴

1.1 Onderzoeksvraag

Vanuit bovenstaande literatuurverkenning kan de volgende onderzoeksvraag geformuleerd worden:

Op welke manier wijkt het Nederlandse nationaal narratief in geschiedenisboeken, voor lager onderwijs, in Suriname en Nederlands-Indië van elkaar af in de periode 1920-1940 en wat zijn hier de verklaringen voor?

Deelvragen:

- Hoe is de Nederlandse geschiedenis beschreven in Nederlands-Indische geschiedenisboeken voor lager onderwijs en welke plaats neemt de kolonie hier zelf in?
- Hoe is de Nederlandse geschiedenis beschreven in Surinaamse geschiedenisboeken voor lager onderwijs en welke plaats neemt de kolonie hier zelf in?
- Wat zijn de overeenkomsten en verschillen?

---

²³ P. Slaman, 'Onderwijs in het koninkrijk overzee' in: P. Slaman (red.) *In de regel vrij. 200 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap* (2018) 66.

²⁴ Ibidem 66.

2. Analyse en resultaten

Voor dit onderzoek zijn zes geschiedenisboeken voor lager onderwijs uit Nederlands-Indië en Suriname bestudeerd. In dit hoofdstuk worden de resultaten van deze analyse gepresenteerd. Allereerst zal ingegaan worden op het gebruikte bronmateriaal en de achtergrond van de auteurs. Vervolgens zullen de boeken op een vijftal thema's met elkaar vergeleken worden. Dit zijn opeenvolgend de volgende thema's: koloniaal beleid, bevolkingsgroepen, slavernijverleden, ontwikkeling en de plaats die de kolonie inneemt in het koninkrijk der Nederlanden.

2.1 Bronmateriaal

Het werk van Gelder getiteld, *Geschiedenis van Nederlandsch Oost-Indië, voor de scholen aldaar bewerkt*, is de oudste van de drie Nederlands-Indische boeken.²⁵ De eerste druk stamt uit 1897, maar voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de tiende druk uit 1919. Deze datering is van belang aangezien er in dit boek een voor de tijd conservatief narratief wordt weergegeven. Hoewel er ten tijden van de ethische politiek meer aandacht is gekomen voor inheemse geschiedenis en cultuur. Focust het werk van Gelder zich op de Nederlandse geschiedenis van Nederlands-Indië en is er geringe aandacht voor de periode van vóór de komst van Europeanen.

Het tweede Indische werk is een handboek van Carelse uit 1930, getiteld, *Indië vroeger en nu*.²⁶ Dit boek besteedt, in tegenstelling tot het boek van Gelder, meer aandacht aan de Indische geschiedenis van vóór de komst van Europeanen. Carelse staat ook stil bij de inheemse cultuur en biedt over het algemeen een breder perspectief dan Gelder. Zo is er ook in hogere mate aandacht voor de cultuur en economie in de kolonie. Hieruit blijkt de invloed van de ethische politiek op de inhoud van het geschiedenisonderwijs.

Verder is er een Indisch handboek van Lok en Schmidt geanalyseerd, getiteld, *voorheen en thans, onze Indische geschiedenis*.²⁷ Dit handboek bestaat uit twee delen van ieder ongeveer 150 pagina's, waarbij het eerste deel grotendeels gaat over de geschiedenis vóór de komst van Europeanen en het tweede volledig gaat over de Nederlandse geschiedenis in de kolonie. Dit boek onderscheidt zich van de andere twee door het feit dat het zeer verhalend is geschreven. Waarschijnlijk is hiervoor gekozen, omdat dit boek specifiek voor de lagere school is geschreven, dit in tegenstelling tot Carelse en Gelder die hun handboeken ook voor de hogere onderwijsniveaus schreven. Wat verder opvalt, is dat er nogal een ongenueanceerd beeld uit dit boek spreekt. Zo zijn actoren vaak in te delen in goed of slecht wat het narratief in zekere mate zwart-wit maakt.

Het eerste Surinaamse werk is geschreven door onderwijzer Th. A. C. Comvalius en is getiteld *kort overzicht van de geschiedenis van Suriname voor de lagere school*.²⁸ Het boek telt slechts 56 pagina's en behandelt dan ook vrij summier de geschiedenis van Suriname van de komst van Columbus

---

²⁵ W. Gelder, *Geschiedenis van Nederlandsch Oost-Indië. Voor de scholen aldaar bewerkt* (Groningen 1919).

²⁶ Carelse, W., *Korte geschiedenis van Nederlandsch-Indië van de vroegste tijden af* (Amsterdam 1930).

²⁷ Lok, P., en Schmidt, W., *Voorheen en Thans. Onze Indische Geschiedenis* (Amsterdam 1931).

²⁸ Th.A.C. Comvalius, *Kort overzicht van de Surinaamse geschiedenis voor de lagere school* (Paramaribo 1912).

in Amerika tot het begin van de twintigste eeuw. Daarnaast valt dit boek op door de didactische keuzes die zijn gemaakt. Na een aantal hoofdstukken volgt een herhalingshoofdstuk met een lijst met de belangrijkste jaartallen en een aantal verwerkingsvragen.

Het tweede Surinaamse werk is geschreven door R. Bueno Bibaz. De titel van dit in 1928 verschenen boek is *Beknopte geschiedenis van de kolonie Suriname*.²⁹ Volgens Bueno Bibaz werd er vóór het verschijnen van zijn werk door docenten vooral gebruik gemaakt van Nederlandse geschiedenisboeken. Hij schreef dit boek dan ook om in de vraag naar een beknopte geschiedenis van Suriname te voorzien. Over de achtergrond van de schrijver is weinig te vinden. In zijn boek staat dat hij ‘oud hoofd eener bijzondere school’³⁰ is.

Het derde en meest omvangrijke Surinaamse werk voor Suriname komt uit 1901 en is geschreven door de Surinaamse schooldirecteur J. R. Thomson. Het boek is getiteld *Overzicht der geschiedenis van Suriname* en heeft een lengte van 219 pagina’s.³¹ Het werk van Thomson springt eruit door de toonzetting. In tegenstelling tot de andere twee auteurs schuwt Thomson niet een waardeoordeel te vellen over de onderwerpen waarover hij schrijft. Met name over het slavernijverleden schrijft hij zeer kritisch.

2.2 Koloniaal beleid

In de volgende paragraaf staat het narratief over het koloniaal beleid in beide koloniën centraal. Alle boeken hebben een sterk politieke insteek, wat als uitwerking heeft dat het narratief is opgebouwd uit ambtsperiodes van gouverneurs. Het algemene beeld dat van het koloniaal beleid gegeven wordt is overwegend positief. Maar de auteurs hebben ook kritiekpunten. Hoe hiermee omgegaan werd in het narratief zal geanalyseerd en waar mogelijk verklaard worden in deze paragraaf.

Een groot verschil tussen de Indische en de Surinaamse auteurs is dat de Indische auteurs een stuk uitgesprokener schrijven dan de Surinaamse, de Indische auteurs hebben meer lof maar ook scherpere kritiek. Het Surinaamse narratief lijkt in dit opzicht wat complexer. Dit komt naar voren in de waardering van het koloniaal beleid. Suriname kende door de plantage-economie een machtige elite van plantage-eigenaren. Deze rijke, machtige personen hadden ook invloed op het gouvernement. De politieke machtsstrijd tussen gouvernement en planters zien we bijvoorbeeld terug bij de beschrijving van de ambtsperiode van gouverneur Mauricius (1742-1751). Mauricius verzette zich echter tegen de planterspartij en wordt door de auteurs dan ook zeer positief beschreven. ‘Weldra zegevierde Mauricius over zijne vijanden!’³² Opmerkelijk is dat in dit dualisme de meeste gouverneurs als weldoener worden weggezet en de rijke plantage-eigenaren als de kwade partij die de voortuitgang van de kolonie bemoeilijkt. Hierdoor wordt de koloniale macht enigszins buiten schot gehouden en komen de

---

²⁹ Bueno Bibaz, R., *Beknopte geschiedenis van de kolonie Suriname* (Paramaribo 1928).

³⁰ Ibidem titelblad.

³¹ J.R., Thomson, *Overzicht der geschiedenis van Suriname* (1901 Den Haag).

³² Ibidem 46.

misstanden vooral aan het adres van de plantage-eigenaren. In de Indische boeken is dit minder complex. De meeste gouverneurs worden over het algemeen positief neergezet, van een dergelijke dualisme is hier geen sprake.

Toch zijn ook de Indische boeken niet alleen een lofzang over het koloniaal beleid. De periode waarin de VOC in Indonesië de scepter zwaaide wordt door de auteurs wat kritischer benaderd. Enerzijds worden de daden van de Nederlandse voorvaderen als heldhaftig en glorieus beschreven, anderzijds wordt het beleid ten opzichte van de inheemse bevolking als wreed bestempeld. Vooral over de Gouverneur-Generaal Jan Pieterszoon Coen lijken de auteurs er ambivalente ideeën op na te houden. Zo wordt Coen als heldhaftig en bekwaam persoon beschreven, maar ook als wreed en autoritair, met name tegen de inheemse bevolking. Daarbij is het opmerkelijk dat alleen Carelse over de ontvolking van de Banda eilanden schrijft. Vandaag de dag wordt deze gebeurtenis door historici onlosmakelijk met Coen verbonden.³³ Verder wordt benadrukt dat de VOC eigenlijk alleen uit was op geld en macht. Mogelijk is dit ook gedaan om een contrast met de beschrijving van de destijds huidige situatie in Indië te scheppen, zoals in de volgende passage uit het handboek van Carelse naar voren komt:

‘Dus vooruitgang allerwege! Ook in de ontwikkeling en de beschaving van de dikwijls nog achterlijke bevolking? Zeker! Voor het Gouvernement was er op dit gebied heel wat te doen. De V.O.C. had zich nooit te druk gemaakt met scholen en ook latere regeerders schonken aan onderwijszaken geringe aandacht. We moeten niet vergeten, dat men toen in andere tijden leefden.’³⁴

Opvallend is ook het laatste deel van deze passage waarin de auteur een poging lijkt te doen om de leerling historisch distantie bij te brengen. Deze distantie beperkt zich echter tot de kritiekpunten. De negatieve zaken moeten vooral in de geest van de tijd gezien worden maar op de positieve kanten moet de leerling vooral trots zijn. Een soortgelijk achterliggend doel komt ook bij Lok en Schmidt voor. Zij lijken in hun kritiek ook een moreel doel na te streven, zoals blijkt uit het volgende citaat over de Chinese opstand in Batavia (1740).

‘Schier in ieder land zijn er in het verleden tijden geweest, zóó gruwlijk, dat we die dagen liever willen vergeten, dan er van hooren. Maar in geschiedboeken zijn die verhalen verteld, niet om de schande der voorvaderen uit te bazuinen, maar om te dienen tot waarschuwing voor het nageslacht.’³⁵

---

³³ M.J. Ittersum, ‘Debating Natural Law in the Banda Islands: A case study in Anglo-Dutch Imperial Competition in the East Indies, 1609-1621’ *History of European Ideas* 42:4 (2016) 461; G. Knaap, ‘Kasteel stad en land. ‘Het begin van het Nederlands imperium in de oost’ *Leidschrift* 21:2 (2006) 24.

³⁴ W. Carelse, *Korte geschiedenis van Nederlandsch-Indië van de vroegste tijden af* (Amsterdam 1930) 107.

³⁵ P. Lok, en W. Schmidt, *Voorheen en Thans. Onze Indische Geschiedenis* (Amsterdam 1931) 47.

Het nastreven van een moreel doel past binnen de discussie die Jonker signaleert in het geschiedenisonderwijs.³⁶ Blijkbaar werd hier binnen de koloniale context ook over nagedacht.

Naast de VOC-periode wordt ook het cultuurstelsel bekritiseerd. Opmerkelijk is dat de kritiek op het cultuurstelsel vooral gaat over de uitvoering. Zoals Carelse het verwoordde: ‘het werd verkeerd toegepast.’³⁷ Het falen van het cultuurstelsel ligt volgens de auteurs dus bij de uitvoerders, dit was vaak de inheemse aristocratie. Waar de kritiek in de Surinaamse boeken zich op de plantage-eigenaren richt, is het falende beleid in Indonesië de schuld van de inlandse aristocratie. In beide koloniën lijkt er dus een soort zondenbok aangewezen te zijn. Hierdoor wordt de koloniale macht ook in Nederlands-Indië niet echt in diskrediet gebracht.

De auteurs van de Nederlands-Indische boeken zijn het in de waardering van gouverneurs echter niet altijd eens. Het valt op dat Lok en Schmidt de regeerperiode van Gouverneur-Generaal Daendels (1808-1811) zeer negatief waarderen, dit in tegenstelling tot van Gelder en Carelse. Over het punt dat Daendels met ijzeren vuist regeerde, lijken de auteurs het nog eens en zijn bijnaam ‘de gebieder’ komt ook in alle drie de handboeken voor. De uitwerking van dit beleid wordt echter verschillend beoordeeld. Hierbij lijken Lok en Schmidt aandacht te hebben voor de omgang van Daendels met de inlandse vorsten. Daendels heeft de vorsten in zijn regeerperiode onder druk gezet, wat later voor veel problemen heeft gezorgd. Carelse en van Gelder hebben eigenlijk vooral aandacht voor de positieve zaken die Daendels heeft weten te bewerkstelligen. Zo wordt er uitgebreid geschreven over het Verlicht beleid dat gevoerd werd en de verbeteringen van onder andere de infrastructuur die door Daendels waren geïnitieerd. Zij spreken ook wel over druk op de inlandse vorsten, maar dit wordt juist als goed en krachtig bestuur omschreven. Lok en Schmidt trekken andere conclusies en beschrijven de uitwerking van het beleid van Daendels als volgt: ‘Daendels vertrok, een verbitterde Europeesche bevolking achterlatende met een tot wanhoop gebrachte Inlandsche bevolking.’³⁸ Dit toont aan dat er blijkbaar verschillende beschrijvingen van het verleden naast elkaar konden bestaan. De versie die de leerling te horen kreeg was dus afhankelijk van de gebruikte schoolboeken.

Dit verschil in waardering komt overigens niet voor bij de Surinaamse auteurs. De Surinaamse auteurs zijn het wat betreft de waardering van gouverneurs met elkaar eens en zijn over het algemeen positief. Een opmerkelijke gouverneur van Suriname is Savornin-Lohman (1889-1891). Zijn gouverneurschap werd gekenmerkt door conflict met de koloniale raad, wat uitmondde in een volksoproer in 1891. De gouverneur was op zijn zachtst gezegd niet geliefd door de bevolking, hetgeen de auteurs ook onderkennen. Het is dus opvallend dat alle drie de auteurs in hun waardering van deze gouverneur een mild positief beeld wegzetten.

---

³⁶ E. Jonker, ‘Reflections on History Education: Easy and Difficult Histories’ *Journal of Educational Media, Memory, and Society* (2012).

³⁷ W. Carelse, *Korte geschiedenis van Nederlandsch-Indië van de vroegste tijden af* (Amsterdam 1930) 89.

³⁸ P. Lok, en W. Schmidt, *Voorheen en Thans. Onze Indische Geschiedenis* (Amsterdam 1931) 73.

Samenvattend kan gesteld worden dat het beeld van het koloniaal beleid overwegend positief is. Mogelijk is dit toe te schrijven aan de taak die het onderwijs in de koloniale maatschappij diende. Kinderen moesten vooral opgevoed worden met ontzag voor de koloniale macht om de koloniale machtsverhoudingen in stand te houden.³⁹ Dit lijkt vooral het geval te zijn geweest voor Suriname, aangezien de Surinaamse auteurs minder kritiek op het gouvernement hebben dan de Indische auteurs die als uitgesprokener getypeerd kunnen worden. Toch wordt in beide koloniën het koloniaal beleid min of meer vrij van kritiek gehouden door externe factoren aan te wijzen die het koloniaal beleid ten nadele beïnvloed hebben. Dit zou kunnen wijzen op een politieke invloed in het onderwijs waar Wilschut over schreef.⁴⁰ Wanneer er kritiek geuit werd op het koloniaal beleid werd dit door sommige auteurs vanuit een moraliserend doel gedaan. Slecht koloniaal beleid moest wel in de geest van de tijd gezien worden. Op goed beleid moest de leerling vooral trots zijn.

2.3 Bevolkingsgroepen

De beide koloniën hadden een heterogene bevolking die werd overheerst door een Europese elite. Het is vervolgens dan ook interessant om te kijken hoe de auteurs over deze bevolkingsgroepen schreven en dit proberen te verklaren. Ondanks de algemene focus op de witte Europese geschiedenis van de koloniën schrijven de auteurs wel degelijk over andere bevolkingsgroepen.

Alle drie de Indonesische boeken beginnen met een beschrijving van de ‘oer-Javanen’. Hierin valt op dat de cultuur van deze mensen als achterlijk en simpel wordt weergegeven. Zo legt Carelse uit dat de oude Javanen in een natuurgodsdienst (animisme) geloofden, waardoor dit volk in een blijvende staat van achterlijkheid verkeerde. ‘Tot betere mensen voedt dit geloof echter niet op. Men blijft even onbeschaafd als zijn voorouders.’⁴¹ Van Gelder heeft de meest conservatieve visie op de cultuur van de oude Javanen en omschrijft dit volk als barbaars en kannibalistisch.⁴² Ook in de Surinaamse geschiedenisboeken wordt er aandacht besteed aan de oorspronkelijke bewoners van het land. Deze beschrijvingen blijven echter meestal bij een paar zinnen en zijn beduidend korter dan de beschrijvingen in de Indische boeken. Alle Surinaamse auteurs beschrijven de inheemse bevolking als onderontwikkeld. De meest opvallende beschrijving komt van Thomson, die het volgende schreef:

‘De oorspronkelijke bewoners, de Indianen of bokken, leiden steeds een nomadenleven en hunne verslaafdheid aan sterken drank richt zulke groote verwoestingen onder hen aan, dat de tijd waarop dit ras tot de geschiedenis zal behooren wellicht niet ver verwijderd is.’⁴³

---

³⁹ A. Stipriaan, ‘Tussen assimilatie en segregatie: koloniaal onderwijs in Suriname in de 19de en 20ste eeuw’ in: P. Boekholt e.a. (red.), *Tweehonderd jaar onderwijs en de zorg van de staat. Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs* (Assen 2002) 221-222.

⁴⁰ A.H.J. Wilschut, ‘History at the mercy of politicians and ideologies: Germany, England and the Netherlands in the 19th and 20th centuries’ *Journal of curriculum studies* 42:5 (2010) 701-703.

⁴¹ W. Carelse, *Korte geschiedenis van Nederlandsch-Indië van de vroegste tijden af* (Amsterdam 1930). 19

⁴² W. Gelder, *Geschiedenis van Nederlandsch Oost-Indië. Voor de scholen aldaar bewerkt* (Groningen 1919) 1.

⁴³ *Ibidem* 9.

Een dergelijke beschrijving moet toch wel een negatief beeld achterlaten bij de leerling. Alle boeken besteden dus aandacht aan de inheemse bevolking. Het beeld dat hierin naar voren komt is voor beide koloniën vergelijkbaar. De indianenstammen worden als simpel en onbeschaafd gezien. De hoeveelheid aandacht die hier aan werd besteedt verschilt echter sterk. De Nederlands-Indische boeken lijken onder invloed van de ethische politiek meer aandacht te hebben voor het verleden van vóór de kolonisatie. Dit kan in verband worden gebracht met het onderwijsbeleid in de onderzochte periode in Nederlands-Indië. Er kwam in die tijd een beleid op gang dat streefde naar meer aandacht voor de inheemse cultuur. Hierdoor krijgt de prekoloniale geschiedenis in deze boeken meer aandacht. Zo is er in de Indische boeken ook aandacht voor prekoloniale rijken die Hindoeïstische en Islamitische migranten hebben gesticht in de archipel. In Suriname was het onderwijsbeleid juist gericht op het aanleren van de Nederlandse cultuur.⁴⁴ Het onderwijsbeleid lijkt in dit opzicht dus zijn invloed op de inhoud van het geschiedenisonderwijs te hebben gehad.

In de Surinaamse boeken is ook expliciet aandacht voor de heterogene bevolking van dit land. Zo schrijft Bueno Bibaz het volgende in de inleiding: 'De bevolking der kolonie is zeer gemengd: zij bestaat uit indianen, Europeanen, negers en diens afstammelingen: uit Aziaten: Britsch-Indiërs, Chineezers en Syriërs.'⁴⁵ Het narratief in de drie boeken beperkt zich echter voornamelijk tot de geschiedenis van de witte Europese bevolking. De witte Europeanen worden echter niet altijd positief beschreven. Het volgende citaat uit het boek van Thomson is hier een voorbeeld van.

'Tot de blankenbevolking behoorden ook de soldaten, uit het schuim van de vele Europeesche volken aangeworven, die zich in geen enkel opzicht gunstig onderscheidden van de heidensche slaven, uit het donkere werelddeel afkomstig. Trouwens, volgens Mauricius waren de meeste blanken in Suriname 'lieden of zonder opvoeding of die in hun vaderland niet hebben willen deugen en van godsdienst, orde en betamelijkheid gansch geene of zeer verkeerde denkbeelden hebben.'⁴⁶

De andere auteurs houden het bij te stellen dat de leefwijze van de witte bevolking verwerpelijk was en dat de opvoeding van kinderen vaak te wensen overliet. Dergelijke beschrijvingen van de Europese bevolking van Nederlands-Indië komen in de geschiedenisboeken niet voor.

Over de bevolkingsgroepen die als contractarbeider in de periode 1853-1939 in grote getalen naar Suriname zijn gekomen, wordt naar verhouding weinig geschreven. Dit is opvallend aangezien deze contractarbeiders een aanzienlijk deel van de bevolking uitmaakten. Het valt op dat de auteurs zich

---

⁴⁴ E. Jagdew, 'Van vernederlandisching naar Surinamisering: Het geschiedenisonderwijs in Suriname' *His/Her Tori* 1:1 (2010) 16-38.

⁴⁵ R. Bueno Bibaz, *Beknopte geschiedenis van de kolonie Suriname (Paramaribo, 1928)* 3.

⁴⁶ J.R., Thomson, *Overzicht der geschiedenis van Suriname* (1901 Den Haag) 69-70.

het lot van deze contractarbeiders nagenoeg niet aantrekken, terwijl de komst van deze arbeiders gezien kan worden als een voortzetting van de slavernij in de vorm van loonslavernij.⁴⁷ Mogelijk is dit te verklaren doordat de kolonie in de onderzochte periode nog sterk afhankelijk was van de plantage-economie en de contractarbeid van Hindoestanen en Javanen nog noodzakelijk was.⁴⁸ Dit punt lijkt ook voor te komen in het volgende citaat uit het boek van Thomson: ‘Dat de landbouw na de vrijverklaring der slaven zich heeft kunnen staande houden, is voor een groot deel te danken aan deze arbeidzame lieden, welke gebreken hun overigens ook mogen aankleven.’⁴⁹ Enerzijds is er waardering voor de contractarbeiders anderzijds kleeft er aan deze beschrijving ook een negatieve toon. De omgang met het verleden van de contractarbeiders lijkt vandaag de dag nog steeds lastig. Historicus Gert Oostindie brengt dit ook onder de aandacht. Zo stelt hij dat ruim de helft van alle Surinamers vandaag de dag van contractarbeiders afstammen maar dat het opvallend stil blijft over het verleden van deze groep.⁵⁰ Hetgeen Oostindie onder de aandacht brengt is ook terug te zien in het aangehaalde citaat uit het boek van Thomson. Het stilzwijgen over deze groep in de geschiedschrijving lijkt dus al het geval in de onderzochte periode. Het feit dat er onder deze contractarbeiders een flink aantal Javanen zaten laat ook een interessante verwevenheid tussen de twee koloniën zien. De Surinaamse cultuur kent vandaag de dag ook nog invloeden van de Javaanse cultuur.

Wat betreft de beschrijving van verschillende bevolkingsgroepen zijn samenvattend een aantal zaken op te merken. Voor de inheemse bevolking is in de Indische boeken veel meer aandacht dan de Surinaamse boeken. Mogelijk is dit te verklaren door het onderwijsbeleid van de ethische politiek in Nederlands-Indië. Dit onderwijsbeleid was naast Europese kennis ook gericht op kennis van de inheemse cultuur. In Suriname is het onderwijsbeleid in de onderzochte periode vooral gericht op de Nederlandse cultuur.⁵¹ Verder spreekt er uit de Surinaamse boeken ook kritiek op de witte Europese bevolking van het land, dit komt in de Nederlands-Indische boeken weer veel minder voor. Dit is mogelijk te verklaren door het verschil in publiek waar de Surinaamse en Indische auteurs voor schreven. Voor de Indische boeken waren dit vooral kinderen van Europese afkomst, voor Suriname was dit meer gemengd. Opvallend is ook de aandacht in de Surinaamse boeken voor de contractarbeiders. Deze is zeer gering, ondanks dat deze groepen een groot deel van de bevolking uitmaakten.

---

⁴⁷ A. Stipriaan, ‘Tussen assimilatie en segregatie: koloniaal onderwijs in Suriname in de 19de en 20ste eeuw’ in: P. Boekholt e.a. (red.), *Tweehonderd jaar onderwijs en de zorg van de staat. Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs* (Assen 2002) 221.

⁴⁸ Ibidem 222.

⁴⁹ J.R., Thomson, *Overzicht der geschiedenis van Suriname* (1901 Den Haag) 146.

⁵⁰ G.J. Oostindie, *Slavernij, canon en trauma* (Leiden 2007) 12.

⁵¹ E. Jagdew, ‘Van vernederlandisching naar Surinamisering: Het geschiedenisonderwijs in Suriname’ *His/Her Tori* 1:1 (2010) 16-38.

2.4 Slavernijverleden

Slavernij is vandaag de dag een belangrijk onderwerp binnen het geschiedenisonderwijs. Gert Oostindie had al een interessante opmerking over de canonisering van het slavernijverleden in het geschiedenisonderwijs vandaag de dag. Het is daarom interessant om te kijken hoe er in de koloniale onderwijscontext omgegaan werd met dit nabije verleden.

In de beschrijving van het slavernijverleden van Suriname verschillen de drie auteurs sterk van elkaar. De twee uitersten hierin zijn aan de ene kant Thomson, die door zijn hele boek heen expliciet afkeurend over het slavernijverleden schrijft en aan de andere kant Comvalius, die juist heel zakelijk over de slavernij schrijft. Thomson schrijft bijvoorbeeld in duidelijke taal de vreselijke lijfstraffen die op plantages uitgevoerd werden.

‘Hoe barbaarsch moeten de slavenhouders niet geweest zijn, die voor een licht vergriep den slaaf zoolang lieten geeselen, dat de dood vaak op de geseling volgde! Wat moet men van een' tijd denken, toen zulke gruwelen straffeloos konden gepleegd worden en onmenselijke meesters openlijk de leer durfden verkondigen, „dat sy hun eigen goed, voor hun geld gekogt destrueeren mogten.’⁵²

Comvalius zijn beschrijvingen contrasteren met Thomson omdat Comvalius zakelijk en afstandelijk over het slavernijverleden schreef. Bueno Bibaz bevindt zich in dit opzicht tussen Comvalius en Thomson in. Bij Bueno Bibaz valt op dat hij de informatie over gebeurtenissen met betrekking tot slaven continu in voetnoten plaatst. Een voorbeeld hiervan zijn beschrijvingen van de levens van de marronleiders Baron, Jolicoeur en Bonni. Ook informatie over de beroemde en beruchte Zwarte Jager Quassie van Timotibo is opgenomen in de voetnoot. Door de keuze voor plaatsing in een voetnoot hebben deze stukken tekst een onderschikte rol in het narratief. De voetnoten zijn echter wel erg lang waaruit lijkt voort te komen dat Bueno Bibaz hier wel uitgebreid aandacht aan wilde besteden. Het zakelijk schrijven en het wegstoppen van informatie over vrijheidsstrijders in de voetnoten kan mogelijk verklaard worden met het onderzoek van Stipriaan. Stipriaan stelt dat na de afschaffing van de slavernij het onderwijs een van de weinige middelen van de koloniale overheid was om de bevolking te disciplineren aangezien geweld geen optie meer was.⁵³ Het onderwijs over vrijheidsstrijders en de gruwelijkheden van de slavernij zou onder de jeugd opstandige gevoelens op kunnen wekken. Het werk van Thomson spreekt deze stelling echter tegen aangezien hij expliciet aandacht besteed aan deze onderwerpen. Een andere mogelijke verklaring voor dit verschil zou kunnen liggen in een verschillende

---

⁵² J.R., Thomson, *Overzicht der geschiedenis van Suriname* (1901 Den Haag) 59.

⁵³ A. Stipriaan, ‘Tussen assimilatie en segregatie: koloniaal onderwijs in Suriname in de 19de en 20ste eeuw’ in: P. Boekholt e.a. (red.), *Tweehonderd jaar onderwijs en de zorg van de staat. Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs* (Assen 2002) 221-254.

visie op de taak van het geschiedenisonderwijs, zoals beschreven door Jonker.⁵⁴ Zo zou men kunnen pleiten voor een morele taak van de geschiedenisdocent, waar Thomson bij zou aansluiten met zijn expliciete en afkeurende beschrijvingen over het slavernijverleden. Comvalius en Bueono Bibaz, die hier afstandelijk en zakelijk over schrijven zullen hier anders tegenaan gekeken hebben. Dit punt zou erop kunnen wijzen dat deze discussie ook binnen het koloniaal onderwijs in Suriname op het gebied van slavernij plaatsvond.

Het is vervolgens opvallend dat er in de Nederlands-Indische boeken zeer weinig over slavernij geschreven wordt. De auteurs schrijven alleen in een viertal specifieke contexten over de slavernij. Allereerst schrijven de auteurs over de slavernij in de context van de oude hindoevorsten die voor de komst van Europeanen over de archipel heersten. Vervolgens komt de slavernij kort aan bod bij de beschrijving van het gouverneurschap van Raffles (1811-1816) die de slavenhandel op Java aan banden heeft gelegd. Daarnaast wordt er ingegaan op de afschaffing van de slavernij in Nederlands-Indië in het jaar 1860, wat overigens drie jaar eerder is dan de afschaffing in de westelijke koloniën. Tot slot komt de slavernij aan bod in de context van de inheemse vorsten die in de negentiende eeuw verslagen werden door de Nederlanders, waarbij de Nederlanders de bevolking hebben ‘gered’ van de slavernij. Dit alles wordt summier beschreven in één à twee zinnen terwijl er in de Surinaamse geschiedenisboeken minstens een hoofdstuk aan wordt gewijd. Ondanks de geringe aandacht voor slavernij nemen de drie auteurs wel nadrukkelijk afstand hiervan. Uit historisch onderzoek is gebleken dat tot ver in de achttiende eeuw de slavernij en slavenhandel in Nederlandse gebieden in Azië omvangrijker was dan het Nederlands aandeel in slavenhandel en bezit in de Atlantische koloniën.⁵⁵ Slavernij maakte dus wel degelijk deel uit van de geschiedenis van Nederlands-Indië. Slavernij was in Nederlands-Indische context echter van minder groot belang dan in Suriname.⁵⁶ Mogelijk verklaart dit de geringe aandacht in verhouding tot de Surinaamse boeken. Daarnaast valt het feit dat de koloniale macht zelf aan grootschalige slavenhandel heeft gedaan moeilijk te rijmen in een narratief waarin de koloniale macht de bevolking bevrijd van inlandse vorsten die aan slavenhandel deden.

Het ontbreken van aandacht voor slavernij in de context van Nederlands-Indië blijkt hardnekkig. Ook vandaag de dag wordt er bij behandeling van het slavernijverleden in het onderwijs hoofdzakelijk ingegaan op de WIC en de trans-Atlantische slavenhandel.⁵⁷ Hieruit blijkt dus dat ook al in de onderzochte periode slavernij meer in verband werd gebracht met de west dan met de oost, dit is vandaag de dag (ten onrechte) nog steeds het geval.

---

⁵⁴ E. Jonker, ‘Reflections on History Education: Easy and Difficult Histories’ *Journal of Educational Media, Memory, and Society* (2012).

⁵⁵ M. van Rossum, *Kleurrijke tragedie: De geschiedenis van slavernij in Azië onder de VOC* (Hilversum 2015) 7.

⁵⁶ G.J. Oostindie, *Slavernij, canon en trauma* (Leiden 2007) 12.

⁵⁷ J. Wel, A. Mack, K. Bergen. *Lessen over het slavernijverleden in het Amsterdamse onderwijs* (Amsterdam 2019).

2.5 Vooruitgang of voortkabbelen?

Eerder werd al duidelijk dat de ontwikkeling van de kolonie volgens de auteurs vooral te danken is aan de koloniale macht. In deze paragraaf wordt gekeken naar hoe deze ontwikkeling is beschreven in het nationaal narratief.

Voor de Indische boeken is de volgende ontwikkeling waarneembaar. De periode van de mythische oer-Javanen wordt opgevolgd door de komst van Hindoes op Java. De Hindoes vormen in het narratief de rol van brengers van de eerste tekenen van beschaving. De hindoes worden opgevolgd door Islamitische kolonisten die de Javanen, volgen de schrijvers, weer verder beschaven. Deze lijn wordt uiteindelijk voortgezet tot de twintigste eeuw, waar, zo lijkt het, het hoogste punt van beschaving en ontwikkeling is bereikt. Hierin schuilt een soort lineaire vooruitgangsgedachte. Keer op keer komt de archipel een stap hoger op de beschavingsladder door de komst van een vreemd volk.

Zoals eerder al duidelijk werd, wordt het narratief over de Nederlandse zijde van het Indische verleden zeer positief belicht. Dit is met name voor de negentiende en twintigste eeuw het geval. De oorlogen in de zogenaamde Buitengewesten die de Nederlanders voerden, worden steeds positiever en als noodzakelijk beschreven. Deze hoofdstukken gaan onder andere over de Padri-Oorlogen (1803-1837), Atjeh-oorlog (1873-1914) en de Lombok-Oorlog (1894). Deze oorlogen worden vandaag de dag door historici als gruwelijke wandaden gezien. De tekst in de schoolboeken heeft echter een apologetisch karakter. De massamoorden worden verdedigd door keer op keer te stellen dat de vorsten waartegen gestreden werd slecht voor hun volk zorgden. De volgende passage uit het handboek van Carelse over de verovering van Bali is hier een voorbeeld van:

‘Overall waar het Gouvernement het bestuur langzamerhand overnam, braken nu betere tijden voor de Inlanders aan. Maar toch waren op het eiland nog steeds min of meer onafhankelijke rijkjes, waarvan de bevolking een treurig lot had. Pas toen heel Bali door het Gouvernement zelf werd bestuurd, opende zich een toekomst van rust, orde en welvaart.’⁵⁸

Na de verovering van de ‘Buitengewesten’ en de vestiging van de koloniale macht in deze gebieden breken er volgens alle drie de handboeken fantastische tijden aan voor de Indische archipel. Vanaf 1900 wordt het narratief dan ook extreem positief gepresenteerd. In alle drie de boeken worden de verworvenheden van de ethische politiek uitgebreid beschreven. Met expliciet aandacht voor de hoofdpijlars van dit beleid, emigratie, irrigatie en educatie. Dit alles ten behoeve van de economische en geestelijke welvaart van het volk. Het Nederlands koloniaal beleid wordt in het handboek van Lok en Schmidt zelfs als wereldwijd toonaangevend beschreven: ‘Door al deze maatregelen kregen de Nederlandsche koloniën een goeden naam in het Buitenland en tal van vreemdelinge kwamen hier om de toestanden en veranderingen te bestudeeren, ten einde die in de eigen koloniën toe te passen.’⁵⁹ Dit

---

⁵⁸ W. Carelse, *Korte geschiedenis van Nederlandsch-Indië van de vroegste tijden af* (Amsterdam 1930) 97.

⁵⁹ P. Lok, en W. Schmidt, *Voorheen en Thans. Onze Indische Geschiedenis* (Amsterdam 1931) 153.

illustreert de lijn die uit deze boeken spreekt. Deze zou beschreven kunnen worden als een lineaire ontwikkeling naar beschaving en welvaart, onder invloed van migranten die de archipel koloniseerden. Dit zijn opeenvolgend de Hindoes, Islamieten maar vooral de Nederlanders, aldus de auteurs.

In de Surinaamse boeken is dit lineaire ontwikkelingspatroon minder aanwezig. De geschiedenis die de auteurs presenteren lijkt meer voort te kabbelen met betere en mindere periodes. Slechte corrupte gouverneurs worden opgevolgd door goede integere, periodes van welvaart worden beëindigd door periodes van droogte en armoede. Verder drukt de slavernij en de gevolgen hiervan een stempel op de geschiedenis van het land. Aanvallen van marrons zijn aan de orde van de dag voor de zeventiende en achttiende-eeuwse Surinamer. Het merendeel van de witte bevolking is vooral met geld en luxe bezig en buit de tot slaaf gemaakte bevolking uit. Af en toe lijkt er een gouverneur aan de macht te komen die hier een einde aan wil maken, maar deze wordt weer tegengehouden door de plantage-eigenaren. Zo lijkt de geschiedenis van Suriname volgens de auteurs voort te kabbelen. Hierdoor zou ik het Surinaamse narratief als bescheidener willen typeren dan het Nederlands-Indische narratief. In het slot van de Surinaamse boeken wordt door Bueno Bibaz ook de hoop uitgesproken dat er een beter toekomst voor Suriname in het verschiet ligt: ‘Moge voor ons arm rijk land spoedig een betere toekomst aanbreken!’⁶⁰ Dit contrasteert met het beeld dat uit de Indische boeken spreekt, waar de toekomst veel rooskleurig wordt voorgesteld.

Het beeld van de ontwikkeling van beide koloniën is dus verschillend. Het Indische narratief is lineair en leidt onvermijdelijk tot de bloei van de kolonie in de negentiende en twintigste eeuw. Ook de toekomst ziet er volgens de auteurs zeer rooskleurig uit. Het Surinaamse perspectief is een stuk bescheidener en wellicht zelfs realistischer. De ontwikkeling in deze boeken is niet lineair en lijkt als het ware voort te kabbelen. De kolonie loopt door het narratief heen tegen dezelfde problemen aan en er zijn goede en slechte periodes. De toekomstvisie van de auteurs komt hiermee overeen, ze hopen dat er voor de kolonie in de toekomst betere tijden aan zullen breken.

2.6 Positie binnen het koninkrijk

De koloniën maakten onderdeel uit van het koninkrijk der Nederlanden. Het is dan ook interessant om te kijken naar de verbanden die met de Nederlandse geschiedenis worden gemaakt en de plaats die het koninklijk huis inneemt in het narratief. De volgende vraag staat hier centraal: hoe trachten de auteurs de geschiedenis van de kolonie aan die van Nederland te verbinden?

In de Surinaamse handboeken wordt de positie van Suriname duidelijk als Nederlandse kolonie gepresenteerd. In het eerste hoofdstuk van het boek van Bueno Bibaz komt zelfs een beschrijving voor van hoe de leerling de plaats van de kolonie in het Nederlands koninkrijk moet zien. ‘Suriname is ons vaderland, omdat wij er in geboren zijn. (...) Nederland is ons Moederland. Wij noemen Nederland ons Moederland, omdat ons land een kolonie van dat Rijk is.’⁶¹ Uit dit citaat komt duidelijk naar voren dat

---

⁶⁰ R. Bueno Bibaz, *Beknopte geschiedenis van de kolonie Suriname (Paramaribo, 1928)* 111.

⁶¹ *Ibidem* 5.

de leerling Suriname vooral als onderdeel van het Nederlandse koninkrijk moet zien. Voor de Indische boeken is dit ook het geval, al is er ook een duidelijk verschil op te merken. Dit verschil is opnieuw door de ethische politiek is te verklaren. De inzet van de ethische politiek was een beleid richting zelfstandigheid van Indië. Dit heeft ook zijn weerslag in de voorstelling van de kolonie binnen het koninkrijk. In het laatste hoofdstuk geeft Carelse ook aan dat toename van zelfstandigheid ook de inzet is van de regering.⁶² Hierdoor wordt de positie van de kolonie in het koninkrijk ook anders gepresenteerd. Hierin is Suriname meer afhankelijk van het koninkrijk en stevent Nederlands-Indië meer af op zelfstandigheid.

Daarnaast komen in de geanalyseerde boeken regelmatig vergelijkingen en verwijzingen naar Nederland en de Nederlandse geschiedenis voor. Zo wordt er in het boek van Bueno Bibaz meerdere keren verwezen naar gebeurtenissen in de Nederlandse geschiedenis. Ook worden er in de boeken vergelijkingen gemaakt met Nederland. Een voorbeeld uit het boek van Thomson: ‘Zoowel volstrekt als betrekkelijk is de dichtheid van bevolking zeer gering! Suriname, dat vijf maal zoo groot is als Nederland telt nog geen 70000 inwoners, d.i. het één achtste deel van de bevolking der stad Amsterdam!’⁶³ Ook het volgende citaat van Gelder is hier een voorbeeld van: ‘Ongeveer 2000 jaar geleden staken de Hindoes naar Java over en van dezen ontvingen de bewoners van dit eiland hun eerste beschaving, evenals de Batavieren die van de Romeinen ontvingen.’⁶⁴ Naast de beschavingsontwikkeling die uit deze passage spreekt trekt van Gelder ook een parallel met de Nederlandse geschiedenis. Dit is een poging om verwevenheid tussen Nederland en Nederlands-Indië te creëren. Dit is te verbinden met de conclusie van Wilschut die stelde dat in de onderzochte periode het aankweken van vaderlandsliefde een doel was van het Nederlandse geschiedenisonderwijs.⁶⁵

Het handboek van Carelse opent met een foto van koningin Wilhelmina (Figuur 1).⁶⁶ Hiermee is de toon meteen gezet wat betreft de positie van het koninklijk huis in dit boek.

---

⁶² W. Carelse, *Korte geschiedenis van Nederlandsch-Indië van de vroegste tijden af* (Amsterdam 1930) 112.

⁶³ J.R., Thomson, *Overzicht der geschiedenis van Suriname* (1901 Den Haag) 8.

⁶⁴ W. Gelder, *Geschiedenis van Nederlandsch Oost-Indië. Voor de scholen aldaar bewerkt* (Groningen 1919). Inleiding

⁶⁵ A.H.J. Wilschut, ‘History at the mercy of politicians and ideologies: Germany, England and the Netherlands in the 19th and 20th centuries’ *Journal of curriculum studies* 42:5 (2010) 701-703.

⁶⁶ W. Carelse, *Korte geschiedenis van Nederlandsch-Indië van de vroegste tijden af* (Amsterdam 1930).

Figuur 1

Waar er voor Nederlands-Indië groot ontzag voor het koninklijk huis blijkt uit de handboeken spreekt is dit voor Suriname nog meer het geval. Zo wordt de afschaffing van de slavernij in het boek van Thomson volledig aan de wil van koning Willem III verbonden. ‘Op 1 Juli 1863 kondigden 21 kanonschoten uit het fort Zeelandia aan 33000 mensen, die het zware juk der slavernij van hunne geboorte af hadden moeten torsen, aan. dat zij door den wil van Koning Willem III van dit oogenblik af vrij waren!’⁶⁷ Een ander veelzeggend voorbeeld waaruit de positie van Suriname in het koninkrijk en de liefde voor het koninklijk huis spreekt is het slot van het boek van Thomson:

‘Met de aanvaarding der Regeering door de edele telg [Wilhelmina] van wijlen Koning Willem III. opent zich een nieuw tijdvak in de geschiedenis van Suriname en waar hare liefde voor Suriname die van haren beminden Vader evenaart, mag van haar wijs beleid met recht verwacht worden, dat dit schoone land eindelijk in werkelijkheid zal worden, wat het reeds lang behoorde te zijn: **„Een parel aan de Kroon van Nederland!”**⁶⁸

In het verlengde van de vorige paragraaf en de metafoor die Thomson hier gebruikt over de parel in de kroon van Nederland wil ik het volgende opmerken. Thomson spreekt in deze passage de hoop uit dat Suriname een welvarend onderdeel van het koninkrijk zal worden. Dit komt in mijn optiek voort uit een bescheiden visie van de positie van Suriname in het koninkrijk. Wanneer deze metafoor gebruikt zou zijn door de Indische schrijvers, vermoed ik dat zij zouden stellen dat Nederlands-Indië reeds de positie van parel in de kroon bereikt had.

---

⁶⁷ J.R., Thomson, *Overzicht der geschiedenis van Suriname* (1901 Den Haag) 138.

⁶⁸ *Ibidem* 219.

Het is duidelijk dat in het onderwijs beide koloniën als onderdeel van het koninkrijk der Nederlanden werden gepositioneerd. Toch zit hier ook een verschil in. Suriname wordt in de boeken sterker als afhankelijk onderdeel van Nederland gepresenteerd dan Nederlands-Indië waar het koloniaal beleid meer gericht was op zelfstandigheid. De verbondenheid met Nederland wordt hierdoor echter niet minder, de auteurs maken geregeld vergelijkingen met en verwijzingen naar de Nederlandse geschiedenis. Het koninklijk huis neemt in alle boeken een bijzondere positie in als verbindend symbool met de koloniale macht. Er spreekt dan ook veel waardering uit de boeken richting het Nederlands koninklijk huis.

3. Conclusie

In dit onderzoek is getracht een licht te schijnen op het koloniaal onderwijs in Suriname en Nederlands-Indië in de periode 1920-1940. Dit is gedaan door middel van een vergelijking van de inhoud van schoolboeken uit het lager onderwijs. In de analyse is gekeken naar het nationaal narratief dat uit de boeken spreekt aan de hand van een vijftal thema's. Deze vergelijking heeft overeenkomsten binnen het koloniaal onderwijs blootgelegd, maar ook land specifieke verschillen. Met deze geïntegreerde visie op beide koloniën draagt dit onderzoek bij aan de literatuur over koloniaal onderwijs. Waar voorheen de koloniën afzonderlijk werden onderzocht laat dit onderzoek zien dat een geïntegreerde visie tot nieuwe inzichten kan leiden. In de analyse zijn de volgende thema's aan bod gekomen, koloniaal beleid, bevolkingsgroepen, slavernijverleden, de ontwikkeling van de kolonie en de positie die de kolonie binnen het koninkrijk innam. Ter beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek zullen de overeenkomsten en verschillen en hun verklaringen gepresenteerd worden.

Op het eerste gezicht zijn er vooral overeenkomsten zichtbaar. Zo verhandelen de boeken hoofdzakelijk over de politieke geschiedenis vanuit Europees perspectief. Hierin valt wel op dat voor de Nederlands-Indische boeken meer aandacht is voor de geschiedenis van het gebied vóór de komst van Europeanen. Dit is te verklaren door de inzet van de ethische politiek waarin er meer aandacht kwam voor de inheemse cultuur. In Suriname was het onderwijs expliciet gericht op Nederlandse cultuur.

Verder is er wat betreft overeenkomsten ook de invloed van de koloniale macht op het onderwijs in beide koloniën zichtbaar. Het narratief over het koloniaal beleid dat uit de boeken spreekt is overwegend positief. Bij kritiek wordt het gouvernement ook regelmatig buiten schot gehouden door een zondenbok aan te wijzen. Het positieve beeld van het vaderland komt ook terug in de conclusies van Wilschut die stelde dat het Nederlands geschiedenis onderwijs in de onderzochte periode als doel had vaderlandsliefde te kweken, dit was dus in de koloniale context niet anders.⁶⁹ In dit opzicht is ook de eerbied voor het koninklijk huis en de positie van de kolonies binnen het koninkrijk interessant. Leerlingen moesten de positie van hun geboorteland vooral als onderdeel van het koninkrijk der Nederlanden zien. Het koninklijk huis neemt in dit opzicht de positie van symbolische verbindende

---

⁶⁹ A.H.J. Wilschut, 'History at the mercy of politicians and ideologies: Germany, England and the Netherlands in the 19th and 20th centuries' *Journal of curriculum studies* 42:5 (2010) 693-723.

factor in tussen Nederland en de kolonie. De verbondenheid tussen kolonie en kolonisator werd ook gekweekt door middel van historische vergelijkingen en analogieën tussen het verleden van de kolonie en de Nederlandse geschiedenis. In beide koloniën was ook sprake van een duidelijke focus op de witte Europese geschiedenis van het land. Deze komt niet altijd even positief uit de verf, zo werden in beide koloniën ook misstanden aan de kaak gesteld. De VOC periode krijgt kritiek van de Indische auteurs en de grootschalige slavernij kreeg van de Surinaamse auteurs kritiek. Ondanks deze kritiek lijken de auteurs te zeggen dat de vooruitgang van de kolonie vooral te danken is aan de koloniale macht.

Voor andere bevolkingsgroepen is in de boeken minder aandacht ondanks de heterogene bevolking van deze landen. Blijkbaar zagen de auteurs vooral de witte Europese geschiedenis als waardevol voor de leerling. In de Indische boeken is onder invloed van de ethische politiek wel wat aandacht voor Indische cultuur, dit blijft echter beperkt. De Surinaamse boeken zijn echt gericht op de Europese machthebbers in de kolonie. Contractarbeiders blijven ten onrechte bijna geheel buiten beschouwing terwijl vandaag de dag meer dan de helft van alle Surinamers van contractarbeiders afstamt.

Naast een politieke doelen is bij sommige auteurs ook een moreel doel zichtbaar. De auteurs gebruiken hun kritiek op misstanden uit het verleden om te laten zien 'hoe het niet moet'. Deze passages worden ook gebruikt om een contrast te creëren tussen toen en de huidige tijd. De leerling moet op die manier ook inzien dat ze het op dit moment erg goed hebben in verhouding met de tijden waarop de auteurs kritiek hebben. De misstanden moesten dan wel met historische distantie bekeken worden. Dezelfde historische distantie lijkt voor zaken waarvoor de auteurs trots wilden kweken niet aanwezig.

Bij nadere inspectie zijn er ook land specifieke verschillen zichtbaar. Twee van de Surinaamse auteurs schrijven zakelijk en afstandelijk, de overige auteurs schrijven moraliserend. Dit valt terug te voeren op een discussie binnen het geschiedenisonderwijs waar Ed Jonker over schreef.⁷⁰ Blijkbaar waren er ook verschillende visies op het doel van geschiedenisonderwijs, in de koloniale context. Naast verschillende visies op het doel van het geschiedenisonderwijs, zijn de Indische auteurs het ook niet altijd eens over de inhoud. Wat betreft de toonzetting valt op dat de Surinaamse auteurs bescheiden over de geschiedenis van het land schrijven en de Indische auteurs vooral trots. Dit vertaalt zich ook in een verschil in hoe de koloniën worden gepositioneerd binnen het koninkrijk. Suriname wordt in dit opzicht als afhankelijk onderdeel van het koninkrijk voorgesteld. Nederlands-Indië wordt voorgesteld als een richting zelfstandigheid ontwikkelend onderdeel van het koninkrijk. Dit verschil laat zich opnieuw verklaren door de inzet van de ethische politiek waarin toenemende zelfstandigheid een kerndoel was, voor Suriname was hier geen sprake van. Verder is er gekeken naar de lijn van ontwikkeling van de kolonie. Hierin lijkt de bescheidenere toon van de Surinaamse auteurs ten opzichte van de Indische ook

---

⁷⁰ E. Jonker, 'Reflections on History Education: Easy and Difficult Histories' *Journal of Educational Media, Memory, and Society* (2012).

van belang. De Surinaamse geschiedenis lijkt voort te kabbelen met goede en slechte periodes. Het Indisch perspectief is een lineaire lijn van ontwikkeling richting beschaving.

Daarnaast is er een groot verschil zichtbaar in de omgang met het slavernijverleden in het onderwijs van beide koloniën. Het slavernijverleden wordt vandaag de dag vooral in verband gebracht met de Atlantische slavenhandel en de WIC. Het slavernijverleden van de VOC doet echter niet onder voor die van de WIC. Dit komt ook terug in de geschiedenisboeken die in de koloniën gebruikt werden. In de Surinaamse boeken speelt het slavernijverleden een belangrijke rol. In de Indische boeken wordt hier zeer weinig aandacht aan besteed. Deze omgang met het slavernijverleden vertoont overeenkomsten met de huidige Nederlandse omgang met het slavernijverleden die Oostindie signaleerde.⁷¹

Vervolgonderzoek zou zich voor Indonesië kunnen richten op schoolboeken in het Indonesisch aangezien dit materiaal nog weinig gebruikt is. Voor Suriname lijkt verder onderzoek naar de representatie van de contractarbeiders in het onderwijs een interessant uitgangspunt. Dit onderzoek heeft de verwevenheid van de geschiedenis van Indonesië, Suriname en Nederland laten zien. De geïntegreerde blik op de koloniën heeft nieuwe inzichten opgeleverd en dit onderzoek vormt een argument voor verder geïntegreerd onderzoek naar de koloniale (onderwijs)geschiedenis.

---

⁷¹ G.J. Oostindie, *Slavernij, canon en trauma* (Leiden 2007) 11.

Literatuur

- Brugmans, I. J., *Geschiedenis van het onderwijs in Nederlandsch-Indië* (Groningen, Batavia 1938).
- Gobardhan-Rambocus, L., *Onderwijs als sleutel tot maatschappelijke vooruitgang. Een taal- en onderwijsgeschiedenis van Suriname 1651-1975* (Zutphen 2001).
- Govaars-Tjia, M. T. N., *Hollands Onderwijs in een koloniale samenleving. De Chinese ervaring in Indonesië 1900-1942* (Leiden 1999).
- Grever, M., T. Vlies., 'Why national narratives are perpetuated: A literature review on new insights from history textbook research' *London Review of Education* 15:2 (2017) 286-301.
- Jagdeu, E., 'Het geschiedenisonderwijs in Suriname: van Nederlandisching naar Surinamisering' *His/her Tori : tijdschrift voor Surinaamse geschiedenis en cultuur* 1:1 (2010) 26-38.
- Jonker, E., 'Reflections on History Education: Easy and Difficult Histories' *Journal of Educational Media, Memory, and Society* (2012).
- Lelyveld, J., "...Waarlijk geen overdaad, doch een dringende eisch...". *Koloniaal onderwijs en onderwijsbeleid in Nederlands-Indië 1893-1942* (Utrecht 1992) 206.
- Oostindie, G.J., *Slavernij, canon en trauma* (Leiden 2007).
- Penders, C. L. M., *Colonial Education Policy and Practice in Indonesia: 1900-1942* (Brisbane 1968).
- Slaman, P. (red.), *In de regel vrij. 100 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap* (de Bilt 2018).
- Stipriaan, A. van, 'Tussen assimilatie en segregatie: koloniaal onderwijs in Suriname in de 19de en 20ste eeuw' in: P. Boekholt e.a. (red.), *Tweehonderd jaar onderwijs en de zorg van de staat. Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs* (Assen 2002) 221-254.
- Suwingyo, A., *The breach in the dike: regime change and the standardization of public primary school teacher training in Indonesia, 1893-1969*. (Leiden 2012).
- Wils, K. en Verschaffel, T., 'History education and the claims of society: an historical approach' *Journal of Educational Media, Memory, and Society* 4:1 (2012) 1-6.

Vlies, T., *Echoing Events. The perpetuation of national narratives in English and Dutch history textbooks 1920-2010* (Rotterdam 2019).

Wilschut, A.H.J., 'History at the mercy of politicians and ideologies: Germany, England, and the Netherlands in the 19th and 20th centuries' *Journal of curriculum studies* 42:5 (2010) 693-723.

Bronnen

Bueno Bibaz, R., *Beknopte geschiedenis van de kolonie Suriname* (Paramaribo, 1928).

Carelse, W., *Indië vroeger en nu. Een leerleesboekje over de Geschiedenis van Nederlandsch-Indië voor de Indische lagere scholen* (2e druk; Groningen, Den Haag en Weltevreden 1930).

Comvalius, T., *Kort overzicht van de Surinaamse geschiedenis voor de lagere school* (Paramaribo 1912).

Gelder, W., *Geschiedenis van Nederlandsch Oost-Indië. Voor de scholen aldaar bewerkt* (Groningen 1919).

Lok, P., en Schmidt, W., *Voorheen en Thans. Onze Indische Geschiedenis* (Amsterdam 1931).

Thomson, J.R., *Overzicht der geschiedenis van Suriname* (Den Haag 1903).